
KULTURA JE VAŽNO SREDSTVO RURALNOG RAZVOJA

IM 32 (1-2) 2001.
KONGRESI, SIMPOZIJ, SEMINARI
CONGRESSES, SIMPOSIA, WORKSHOPS

KSENIJA MARKOVIĆ □ Ministarstvo kulture - Uprava za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorski odjel, Zagreb

KULTURA JE VAŽNO SREDSTVO RURALNOG RAZVOJA.

Selo je prostor u kojem tradicijske kulture imaju svoje korijene iz dalje ili bliže prošlosti. Izvjesna izvornost i posebnost ruralne, seljačke kulture proizlazi iz tradicije i načina očuvanja niza karakteristika različitih kulturnih utjecaja poteklih iz različitih stilskih i povijesnih razdoblja npr. gotike, baroka, klasicizma, te ih stručnjaci čitaju kao kulturno-povijesne slojeve koje mogu pratiti kroz npr. stilove narodnih nošnji, kulturne utjecaje u tradicijskoj arhitekturi, načinu ophođenja, oblicima plesova, različitosti pučkih pjesama i ljestvica, oblicima ukrasa i kroz sve ostale kulturne elemente koji sačinjavaju materijalnu, duhovnu i socijalnu komponentu sveukupne kulture. U tim slojevima vidimo duh naših preda u novoj slici vremena i time potvrđujemo kontinuitet domaće kulture na određenom prostoru. Kultura se pojašnjava kao dio našeg identiteta.

Kulturni razvoj je društvena vrijednost i pokretač gospodarskog i društvenog razvoja - slažu se europski i hrvatski stručnjaci, kulturnjaci, muzealci, zaštitari i oni koji cijene i poštuju kulturna dobra i dobro poznaju njihove učinke na zajednicu.

Tom postavkom tradicijska kultura i lokalni, a tako i regionalni razvoj, postaju žarište interesa etnologa, sociologa, povjesničara umjetnosti, konzervatora, restauratora uz niz drugih profesija. Za razvojne, kulturno-gospodarske i društvene planove može se pokazati plodnim i produktivnim kada su svi aspekti lokalne, regionalne kulture ispitani.

IZVORI KULTURNOG IDENTITETA REGIONALNIH

KULTURA. U *Zakonu o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara* iz 1999. naglašava se vrijednost nematerijalnih oblika i pojava čovjekova duhovnog stvaralaštva u prošlosti kao antropološke vrijednosti. Kulturnim dobrom smatra se grad, selo, naselje ili njegov dio, područje s etnološkim i toponimskim sadržajima, etnografski predmeti, dok se u nematerijalna kulturna dobra ubraja folklorno stvaralaštvo u području glazbe, plesa, predaje, igara, običaja, obreda kao i druge tradicionalne pučke vrednote npr. tradicijska umijeća i obrti.

Donošenje Zakona 1999. bilo je inicirano stavom

stručnjaka da se smisao kulturne baštine odnosi i na materijalnu i na duhovnu kulturu. UNESCO je 1989. godine upotpunio *Konvenciju o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine* iz 1972. Preporukom o očuvanju tradicijske kulture i folkloru. Preporuka potiče države članice na provođenje zakonskih i drugih mjera u smislu identificiranja, konzervacije, očuvanja, zaštite i promicanja te međunarodne suradnje glede ove vrste baštine koja je više od ostalih izložena učincima globalizacije. Mnogi oblici usmene baštine su u opasnosti od nestajanja, a često su to izvori kulturnog identiteta, osobito manjina i autohtonog stanovništva.

U definiciji se kaže da je ukupnost stvaranja pojedinih kulturnih zajednica temeljeno na tradiciji. Tradiciju izražava grupa ili pojedinci kojima se priznaje da odražavaju očekivanja zajednice ukoliko prikazuju njen kulturni i društveni identitet, a standardi i vrijednosti prenose se usmenim putem, oponašanjem ili na neki drugi način. Uz već navedene oblike u kojima identitet dolazi do izražaja kao što su jezik, književnost, glazba, ples, igre, mitovi, rituali, običaji, ručni rad, arhitektura i ostala umjetnost UNESCO naglašava i tradicionalne oblike komunikacija i informacija.

Tijekom 2000. godine ustanovljeno je i međunarodno priznanje o proglašenju "remek djela usmene nematerijalne baštine čovječanstva". Priznanje će se dodjeljivati svake dvije godine i odnosi se na kulturne prostore ili oblike kulturnog izričaja od osobite važnosti a koji predstavljaju "jaku koncentraciju nematerijalne kulturne baštine osobite vrijednosti ili popularne i tradicijske kulturne izričaje iznimne vrijednosti s povijesnog, umjetničkog, etnološkog, sociološkog, antropološkog, lingvističkog ili književnog aspekta". Cilj međunarodnog priznanja je potaknuti vlade, nevladine organizacije i lokalne zajednice na identifikaciju, zaštitu i promicanje svoje usmene i nematerijalne baštine, smatrajući je načinom čuvanja i zajedničkim pamćenjem naroda koje može osigurati opstanak posebnosti pojedinih kultura. Proglašenje bi trebalo potaknuti pojedince, grupe, institucije i organizacije na osobit doprinos upravljanju, zaštiti, očuvanju i promicanju usmene i nematerijalne baštine.

Svatko bi se složio da naslijeđe treba štiti i to je prvi

sl. 1 Ženska pjevačka skupina iz Krapja, Dan europske baštine 23. 9. 2000.
Snimila: Ksenija Marković

sl. 2 Presentacija tradicijske posavske zaprege - zaprege Branka Lončarevića iz Bobovca, Dan europske baštine 23. 9. 2000.
Snimila: Ksenija Marković

cilj svake kulturne akcije.

Odupiremo se iskušenjima, osobito u ruralnim zajednicama, odvajanju dvaju pojmova: pučke, narodne kulture i kulture za narod.

Oba pojma: narodnu, pučku kulturu i kulturu za narod treba staviti u širi kontekst regionalne, lokalne kulture ili specifičnije ruralne kulture. Razlike koje postoje među regijama, mjestima i selima, generacijama i društvenim grupama su kulturnoga karaktera. Umjesto da ih se ostavi po strani dok ove kulture propadaju, ne bi li bilo konstruktivnije promovirati ih i istaknuti, pokrenuti?

Kultura za narod označuje kulturu kao niz servisa koji služe stanovništvu kao što su biblioteke, kina, muzeji, kazališta, koncertne dvorane itd. Kulturna politika i javni autoriteti su odgovorni za organizaciju ovih servisa i kao takva, kulturna politika podliježe stalno javnom mnijenju i diskusiji. Da li korisnike kulturnih servisa treba što više uniformirati, posljedično tome umanjivati njihovu izvornu, kulturnu kvalitetu ili bismo trebali potvrditi njihove kulturne vrijednosti? To je pitanje usko vezano uz prisvajanje kulturnog proizvoda. Potrebna je inicijativa i sudjelovanje lokalnih autora, pojedinaca. Ako namećemo ljudima drukčije kulturne proizvode, razgovore ili izložbe, to može povući opasnosti da se izbrišu elementi originalnosti. Narodna pučka kultura i kultura za narod ne mogu biti odvojene od lokalnog razvoja. Kulturna dimenzija ne bi trebala izostati iz razvojnih projekata, jer bi bez nje oni jednostavno bili lišeni dijela svoje djelotvornosti. Politika kulturnog razvoja mora biti prilagođena i birana, odlučno što je moguće bliže korijenima. Uvijek moramo biti svjesni da cilj stjecanja

gospodarske dobiti ne bi trebao smanjiti poticanje želje za kulturom zajednica i pojedinaca. Tražeći odgovore kontinuirano smo suočeni s pitanjem identiteta, mita ruralne kulture kao i težnji za kulturnom jednakošću između ruralnih i urbanih populacija kao i diktata lokalnih kulturnih akcija.

PITANJE IDENTITETA. Izvorna, domaća kultura danas je bombardirana porukama i informacijama koje se neprestano pronose medijima i natapaju nas onim što nazivamo masovnom kulturom. Kultura nije samo i jedino jednostavno literatura i umjetnost već uz to i niz običaja, pjesama životnih stilova vrijednosti.

Globalno gledajući svjetsku situaciju, usprkos razvijenim komunikacijama i razmjeni informacija, povlačenje u specifičnu kulturu katkad je izvor ili izgovor za separatizam ili nacionalizam s teritorijalnim sukobima - što je negativni način izražavanja. Kultura je važna etničkim i regionalnim grupama jer predstavlja pozitivni način isticanja vrijednosnih sustava koji promoviraju svaku ljudsku zajednicu na civiliziranoj razini od kvaliteta ustrajnosti, hrabrosti, snage, kao što su npr. različita natjecanja među grupama, regijama, državama u sportu, ljepoti, mudrosti itd.

Kulturne težnje mogu postati važne na lokalnoj razini i općenito se pokazuje da kulturne težnje čuvaju, njeguju, podupiru i ohrabruju lokalni razvoj.

Naravno, lokalni kulturni identitet se često dokazuje, brani kroz mala natjecanja i prepirke među različitim općinama, selima i regijama: to je katkad jedini izlaz za emocije pojedinca ili grupe. Postoje i težnje za dosizanjem rekonstrukcije arhitektonskog identiteta, naročito u Hrvatskoj sada nakon agresorskog rata 1991.-1995. koji je pretrpjela, te ovaj očit znak pojedinaca, grupe, mjesta ili područja koje traži korijene i reference u društvu ne treba prepustiti slučaju.

Zbog tih razloga svatko prepoznaje svoju regionalnu pučku kulturu kroz specifične naslijeđene elemente koje čuje kao akcent, govor, dijalekt, pjesmu, koje osjeća kroz kolektivno i pojedinačno ponašanje, običaje, vjeru, ukuse, koje vidi kroz ples, nošnju, drvored, voćnjake, izgled kuće, nutarnji raspored, stvari, pokušstvo itd.

Vrijeme kada je uniformiranost bila precijenjena i nametnuta u ime jednakosti je prošla. Raznolikost je sada blago koje čuvamo i ponovno otkrivamo jer je to najveća prednost za lokalnu kulturu. Kulturni razvoj je rezultat interakcija između lokalnih sposobnosti i vanjskih mogućnosti: privatnih investitora, javnih zajmova, sponzora, donatora, pa i ulaganja iz državnog proračuna. U dinamici razvoja, kultura je usko povezana sa sektorima lokalne inicijative, ljudskim potencijalom, politikom itd. Kultura na toj razini znači zaštićenu baštinu, prirodu i stvaranje.

Pitanja komercijalnog iskorištavanja naslijeđa i njegove veze s gospodarskim razvojem otkrivaju izvjestan stupanj subjektivnosti. Mora li sve biti "prodano" - metaforički govoreći? Ima li restauracija male crkvice, staroga gospodarstva ili obnova seoskog trga smisla samo ako dovede turiste u to mjesto ili se to sve može izvesti jednostavno zbog kulture i ugodnosti koju donosi stanovništvu?

Jedna od glavnih sastavnica kulture je svakidašnji okoliš, koji gotovo za svakog označuje izgrađen okoliš, tj. arhitekturu. Estetska kvaliteta okoliša podiže kulturnu razinu mjesta. U seoskim područjima priroda je najosnovnija sastavnica okoliša. Kao takva je i integralni dio kulture izražena u seoskom krajoliku, načinu obrade oranica, slaganju stogova sijena, sušenju priroda itd. Priroda na selu je kultivirana. Čak i šume ne bi bile to što jesu da nisu održavane. Budućnost kulturnih krajolika je vezana uz poljoprivrednike koji su je oblikovali stoljećima. Nije dovoljno reći da se na lokalnoj razini ne brinemo dovoljno za tu kulturu koju priroda nudi. Potrebna su mala ulaganja u održavanje cvjetnjaka, vrtova, staza, putova, ograda. S druge strane, umjetnička kreacija, na lokalnoj, seoskoj razini nameće niz osjetljivih pitanja što proizlazi iz ukusa i subjektivnosti te različitih razina kvalitete. Izrada suvenira i njihova kvaliteta mogu se jednostavno riješiti pitanjima "od koga?" i "za koga?"

Teškoće su uvijek iste, potrebno je uvjeriti lokalno stanovništvo da se domogne kulturne inicijative i, upotrebljavajući tu inicijativu ojača svoj identitet i društvenu povezanost. Previše je festivala i umjetničkih izložaba gdje seoski krajolik služi kao kulisa za razgovore i zabave gotovo sasvim rezervirane za građane. Izbor se postavlja između zabave za zabavu onih bez određena znanja i zanimanja i lokalne, seoske umjetnosti koja je autentičnija, raznolikija i pripravnija razvijati nove projekte, biti stimulans i pokretač. Ništa ne sprečava promotore kulturnih projekata da pomire potrebe zabavljanja vanjske publike i žele za zadovoljenjem potreba lokalnog stanovništva koji svi prerijetko nalaze mogućnosti izražavanja.

Kulturna politika i javni autoriteti na državnoj i lokalnoj razini opravdani su zbog pomoći koju pružaju razvoju. Ovdje postoji originalna dvostrukost. Ne namjerava se toliko podići kulturna razina koliko stimulirati gospodarske aktivnosti. Ipak, odgovornost za odluke ističe

prvenstveno programe koji trebaju voditi ili vode ponovnom promišljanju ravnoteže koja se mora odražavati između zadovoljenja kulturnih i gospodarskih potreba. Simbioza između kulture i gospodarstva često se odražava u turizmu.

KULTURA I SEOSKI RAZVOJ. Isticanjem bogatstva i raznolikosti svojega kulturnog naslijeđa seoska područja moći će razvijati one gospodarske aktivnosti koje mogu stvarati dodatnu vrijednost i zaposlenje. Uz Europsko vijeće za sela i male gradove, European Council of Village and Small Town - ECOVAST, koje je 1993. godine osnovalo i Hrvatsku sekciju u Križevcima, a bavi se očuvanjem i zaštitom seoskih vrijednosti - od poljoprivrede i šumarstva do zaštite pejzažnih i tradicijskih arhitektonskih vrijednosti - postoje brojni europski projekti o kojima vodi računa i organizacija LEADER. Leader je skraćena u značenju "veza između razvojne akcije i ruralnog gospodarstva" - Liaison Entre Action de Developpement de l' Economie Rurale - LEADER.

U projektima u kojima je najvažnija kultura, mogu se identificirati četiri različita tipa: jedni projekti teže promociji regionalnog identiteta, drugi naglašavaju mogućnosti i načine iskorištavanja kulturnog naslijeđa, treći teže stvaranju stalnih kulturnih servisa, koje neki nazivaju infrastrukturom, a to su kulturni centri, interpretativni centri, ekomuzeji, etnomuzeji, muzeji na otvorenom itd., dok se četvrti tip projekata odnosi na organizaciju specifičnih kulturnih aktivnosti kao što su zabave, festivali itd. Uz to su vezane i strategije koje ciljaju na povećanje kvalitete života, poticanje lokalnog razvoja, s namjerom da seoska područja učine privlačnijim.

PROMOVIRANJE LOKALNOG IDENTITETA, REGIONALNOG JEZIKA I KULTURE MANJINA.

Promoviranje lokalnog identiteta temelj je strategije mnogih LEADER grupa. Njime se stanovništvo lakše mobilizira i pridobija beneficije za kulturnu izvornost. To se naročito vidi kod jezika manjina u Irskoj i Engleskoj (keltski, velški), u Španjolskoj (Baski) i u Italiji (Modican u području Iblea na Siciliji). Tako se unutar devet područja u Irskoj, gdje se irski rjeđe govori, financiraju knjige, vrpce i ostali edukacijski materijali. Pojedine grupe osnivaju tečajeve za irski jezik, glazbu i ples. Isto tako se osnivaju zaklade za moderniziranjem učionica i nastavnih pomagala kao i kompjutora. U Škotskoj grupa Lochaber promovira keltski jezik, kulturu i glazbu organizirajući intenzivne jezične tečajeve, festivale na kojima uče svirati na tradicijskim instrumentima.

U Španjolskoj Navarra grupa podupire radio programe učenja jezika za Baske pomažući u obnovi zgrada historijske i umjetničke vrijednosti duž Puta sv. Jakova od Kompostela.

sl. 3 Prikazivanje tradicijskih zanata - pletenje košara, Dan europske baštine 23.9.2000. Snimila: Ksenija Marković

sl. 4 Tradicionalno pečenje šarana na štapu, Dan europske baštine 23.9.2000. Snimila: Ksenija Marković

ISKORIŠTAVANJE KULTURNOG NASLIJEĐA / Obnova sela.

Strategija razvoja koja se osniva na obnovi sela - arhitektonskoj obnovi, restauraciji pročelja, iskorištavanju zemljišta i drugim akcijama obnove uobičajena je u njemačkoj Bavarskoj, području Oberfrankena. Europska organizacija LEADER pomaže u obnovi sela Posseck, čisteći pročelja, obnavljajući zgrade, držeći ih u skladu s postojećom provincijskom arhitekturom, dajući funkcije napuštenim i praznim zgradama i dr. Kod nas u Hrvatskoj radi se na obnovi naselja vodeničara u Rastokama kod Slunja, obnovi naselja Krapje kod Novske, obnavljaju se drvene kapelice turopoljskog i pokupskoga kraja. Zaštitne radove financira Ministarstvo kulture, a izvode se pod stručnim vodstvom konzervatora Konzervatorskog odjela u Zagrebu. Postoje lokalne akcije obnove koje potiče Hrvatska sekcija ECOVASTa u Vinici kod Varaždina, na otoku Cresu u okviru projekta ekopark Pernat, u Širincu kod Ivanić Grada, u Gorskome kotaru u Blaževcima itd.

Proces iskorištavanja kulturnog naslijeđa ubrzo se iz Njemačke proširio i na susjedne zemlje. Tako u Francuskoj grupa Centre - Ouest Bretagne pomaže restaurirati centre starih bretonskih gradova, njihovu arhitektonsku kvalitetu. Grupa je uspjela financijski osigurati sredstva dajući trgovačkom centru izvjesne ustupke i tim sredstvima pokriva obnovu ulica i pročelja, znakova i tako namiče sredstva za dvojezične natpise na bretonskom i francuskom. Grupa Pays Cathare iz pokrajine Languedoc - Rousillon sudjeluje u projektu podižući kvalitetu arhitekture sela podržavajući projekte za osposobljavanje obrtnika koji se bave starim obrtima potrebnim kod obnove povijesnih spomenika, a isto

tako na druge načine pomažu očuvanju tradicionalnog značaja svojih građevina.

U području Alto Tamega u Portugalu, jedno selo je bilo izabrano na temelju svojih specifičnih karakteristika i lokacije u srcu regije Barroso gdje krajolici i okoliš nude veliki turistički potencijal. Dvanaestak zgrada bilo je obnovljeno unutar projekta koji je ciljao na razvoj sela.

ISKORIŠTAVANJE ARHITEKTONSKOG NASLIJEĐA.

Obnova povijesnih i zanimljivih zgrada povećavaju privlačnost područja i mogu promijeniti neka mjesta u smislu da postanu turistička fokusna točka.

U Španjolskoj, *Murcia* grupa istupila je s planom za iskorištavanjem povijesnog i umjetničkog naslijeđa regije. Taj je plan tražio investiranje u 6 arheoloških nalazišta i spomenika. Projekt je tražio i specijalne tečajeve, nudeći seriju takvih publikacija kao i turističkog vodiča koji pokriva arheologiju, povijest, spomenike i etnologiju.

Na otočju Mallorca, na Balearima, grupa pomaže restauraciji arheološkog nalazišta Talayot koje je datirano na 2000. g. prije Krista. U tome mjestu na 6 ha prostiru se talayote-rimske građevine koje su okružene zidom i kulama iz klasičnih vremena. U Grčkoj, na Peloponezu, grupa *Messinia* restaurira 26 povijesnih spomenika i povijesnih zgrada arhitektonskog značaja.

U Francuskoj grupa iz središnjih Pirineja nazvana *Terasses et Vallees de l'Aveyron* pomaže u razvoju programa sadržaja zaštićenih dvoraca koji datiraju iz 11.-18. stoljeća a koji su već obnovljeni. Prvi će biti muzej prethistorije, drugi lokalne povijesti templara i

treći dvorac bit će muzej posvećen slikaru Marcelu Lenoiru.

PUTOVIMA BAŠTINE - PUTOVIMA KULTURE. Stvarajući putove baštine, putove kulture, događa se da lokalno naslijeđe i sve vrijednosti kraja budu predstavljene i izražene osobito turistima. U Engleskoj grupa u Walesu obnovila je 240 km staza i povijesnih mjesta uz velško-englesku jezičnu granicu. Ovaj projekt značajno je podigao turističku trgovinu i dobili su značajnu nacionalnu novčanu potporu. U Italiji u pokrajini Alto Adige - Trentino ustanovili su mrežu turističkih šetnica vezanih uz preradu vune. Ovaj put otkriva tradicionalne građevine, oruđe, sprave za vunu i njenu preradu, nošnje itd.

Pod istom oznakom kultura/turizam, francuska grupa *Pays de Forcalquier* iz pokrajina Provence-Alpes-Cote d'Azur, sudjelovala je u postavljanju znakova kraj pojedinih mjesta uzduž staza lavande. Također je ista grupa obnovila Domicijanov put - rimsku cestu koja spaja Rim i Španjolsku. Obnovom ove rimske ceste obuhvaćeno je tridesetpet sela i manjih mjesta. U Hrvatskoj je sličan projekt Putevima creskih crkvice, koji vodi udruga građana pod nazivom *Centar za održivi razvoj* - Ekopark Pernat. Drugi je projekt koji vodi na Krku Turistička zajednica - Bašćanska Draga i Stara Baška, koja ima i letak s označenim putovima i razgledima koje pružaju staze za turiste itd.

Projekt koji podržava Hrvatska sekcija ECOVAST-a a napravljen je u suradnji s Internacionalnim Centrom za Arhitekturu Motovuna - ICAM-om i stručnjacima iz nevladine organizacije u području turizma Heritage Trails, pod nazivom *S obje strane rijeke Kupe* prihvaćen je ove godine od strane Ministarstva turizma, a tiče se razvoja turističkih putova baštine u dolini rijeke Kupe u cilju revitalizacije ruralnih zajednica.

U Anadaluziji je grupa *Sierra de Cadiz* podržala stvaranje serije kulturnih cesta baziranih na različitim sukcesivnim kulturama: neolitik, Feničanima, Rimljanima, Arapima i renesansi. Katalog koji daje detalje uskoro će biti tiskan.

U Portugalu *Beira grupa* inaugurirala je nekoliko cesta koje svoju vrijednost osnivaju na običajima, nošnji i kulturi lokalnog naroda.

ISKORIŠTAVANJE TRADICIONALNIH OBRTA I

UMJETNIČKIH VJEŠTINA. Tradicionalne vještine koje su simbol lokalne kulture često se pretvore u proizvodnju. U sjevernom Portugalu grupa *Teras de Sousa* stvorila je dokument trgovačke škole slijedeći stoljetne tradicije samostana iz mjesta Pombeiro. Projekt ima za cilj revitalizaciju i širenje umjetnosti restauriranja oslikanih dokumenata. Druga grupa ima dva projekta - oživljavanje tradicionalnog načina ukrašavanja tekstila i nošnji u pokrajini Castel Branco i držanje tečajeva i organizacija

cjelokupnog marketinga. U Hrvatskoj je sličan program ustanovljen s lepoglavskom čipkom, paškom čipkom, slavonskim zlatovezom, kaštelanskim zlatovezom i starim zanatima, a na inicijativu Antuna Petaka, sociologa i psihologa, predsjednika Središnjeg odbora učeničkog zadrugarstva Hrvatske. Središnji odbor učeničkog zadrugarstva Hrvatske najviše je nacionalno tijelo koje se brine o razvoju učeničkih zadruga i srodnih oblika u hrvatskim školama. Imenuje se temeljem suglasnosti Ministarstva prosvjete i športa a sjedište ima pri Hrvatskoj zajednici tehničke kulture. Središnji odbor je nadležan za praćenje, vrednovanje i predlaganje izmjene i dopune programa donesenog 1955. godine - što ukazuje na dugotrajnu tradiciju koja postoji u Hrvatskoj, zatim stručno osposobljavanje budućih i usavršavanje sadašnjih voditelja. Također je nadležan za izdavačku djelatnost, međunarodnu suradnju i drugo. Jedan od najvažnijih zadataka je upravo stručno osposobljavanje budućih i usavršavanje sadašnjih voditelja u oglednim radionicama, čime se osiguravaju ključne pretpostavke osnivanja takvih oblika rada u hrvatskim školama. U Hrvatskoj postoje 152 učeničke zadruge sa 9370 članova. To su učenici s kojima radi više od 760 voditelja i suradnika. Ovim akcijama omogućena je revitalizacija starih tehnika ukrašavanja tekstila, koja se provodi u više različitih centara.

U Španjolskoj, u mjestu Castille Leon, grupa *Montana Palentina* ustanovila je zajednicu koja se bavi restauracijom muzičkih instrumenata, reproducira instrumente koji nestaju i na taj način unosi se duh različitih glazbenih stilova. U Asturiji grupa *Oscos Eo* organizira arhitektonske tečajeve koji imaju za cilj stvaranje profesionalaca. Tehničkim tečajem nastoji se osigurati dovoljan broj novih poduzetnih arhitekata koji će svladati tradicionalnu tehniku gradnje u kamenu i kroz to baviti se integracijom novih zgrada. Opet u Asturiji grupa građana podržava modernizaciju 4 manja dućana rukotvorina. Odlučili su održati tradiciju kao manufakturu drvenih klompi madrenas zapošljavajući tradicionalne drvodjelce i tesare. Također zapošljavaju i majstore za kamen koji mogu restaurirati kuće s tipičnim lokalnim detaljima.

U Francuskoj, u mjestu Auvergne, grupa građana nastoji privući obrtnike nudeći im predstavljanje i promociju njihovih proizvoda kao i prostor u kućama specijalno prilagođenim za njihove aktivnosti.

PERMANENTNA KULTURNA INFRASTRUKTURA. U velikom broju područja europska organizacija LEADER pomaže stvaranju i ekipiranju struktura za promociju kulture. Interpretativni centri, kuće naslijeđa te ostali infrastrukturni kulturni centri kao što su ekomuzeji, etnomuzeji, muzeji pomažu da se poveća kvaliteta života za ruralno stanovništvo.

ZABAVE I KULTURALNA DISEMINACIJA. Festivali, stalne

izložbe i drugi načini promicanja kulture pomažu u stvaranju mosta između grada i sela u terminima intelektualnog života npr. pomažući da posebni gosti dođu u određeno područje.

KULTURNA DOGAĐANJA. U Madridu jedna grupa građana koristi kulturne događaje kako bi uvukla stanovništvo u proces lokalnog razvoja. Za koordinatore lokalnih aktivnosti postoje savjetodavne korporacije i kulturna udruženja koja promoviraju društvenu inicijativu kroz igre, glazbene događaje i tradicionalne igre.

U Portugalu grupa građana pod nazivom *Serra de Sico* podržava različite turističke pilot sheme, npr. vraćanje tradicionalnog popularnog festivala, folklorna događanja. Ti su programi katkad kombinirani s gastronomskim ponudama.

Grupa građana pod nazivom *Alto Duro* pomogla je stvorivši kulturnu zajednicu koja ima 157 asocijacija i pojedinaca koji promoviraju kulturnu inicijativu u području. U jugozapadnoj Francuskoj pod imenom *Bastides* nastajali su novi gradovi građeni u 11. i 13. stoljeću, a svi su bili izgrađeni na isti način. Četiri takva grada, koja su imala dobro očuvane centre, dobila su novčanu potporu za program čiji je cilj podizanje svijesti o kulturnom bogatstvu tih gradova. Projekt je bio namijenjen lokalnom stanovništvu a unutar toga se izabiru predstavnici turista i đaka. Tim gradovima bili su organizirani posjeti, u njima su održane konferencije, a kroz taj program učilo se i o naslijeđu. U srednjim Pirinejima jedna društvena zajednica pozvala je kazališnu grupu u svoje mjesto i ponudila im stalni boravak za organizaciju uličnog festivala s dramom, glazbom i animacijom. Putujuće kino poznato je u Francuskoj.

Festivali u Francuskoj oživljuju ruralne krajeve, mala mjesta i sela. Tako npr. u Lorrainei, grupa *Neufchateau* organizira Festival kreativne umjetnosti i folklorne tradicije koncentrirajući se na keltske izvore nošnji. U Pays de Loire organiziraju se festivali koralnih koncerata, drame, folklor. U North Tamar u Engleskoj postoji festival folklorne umjetnosti i mošta, festival hrane i pića. U Irskoj se održavaju dramski festivali kojima je cilj ohrabriti mlade ljude za dramu i kreirati viši profil drame, pomoći da se obnovi nova pozornica itd.

Završila bih citatom Ive Maroevića, stručnjaka za zaštitu koji kaže: "Kulturna baština kao direktna spona sadašnjosti i prošlosti može u budućnosti biti korektiv mnogih pogrešaka i stimulans za pravi odnos prema svijetu koji nas okružuje."¹

LITERATURA I IZVORI

¹ *Ecovast, Strategija za ruralnu Europu*, brošura, Gradski zavod za planiranje razvoja grada i zaštitu okoliša Zagreb, Zagreb, svibanj 1998.

² Etnologija i arhitektura, zbornik radova sa simpozija održanog u okviru programa 12. internacionalnog kongresa antropoloških i

etnoloških znanosti, Zagreb 28. i 29. srpanj 1988. Društvo povjesničara umjetnosti, Zagreb, 1991.

³ *Leader magazine, Revue trimestrielle de programme europeen Leader, Bruxelles, printemps 2000. no 22, hiver 1992. no. 2.*

⁴ Jambrešić Renata, Banija: *An Analysis of Ethnonymic polarization*, Cale Feldman Lada (et.al) eds. *Fear, Death, Resistance: An Ethnography of War*, Croatia 1991-1992 Zagreb, Institute of Ethnology and Folklore Researche, Zagreb 1993.

⁵ Jambrešić Kirin Renata, *The Role of Ethnographic Records for Reconciving a Sense of Place for Local Communities, Modelling History and Culture*, 9th International Symposium of the Austrian Association for Semiotics, University of Graz, Nov.22-24 1996., *Angewandte Semiotik* 16/17, Vol. II, Wien 2000.

⁶ Jeschke Hans Peter. *Renovation et developpement communal: cooperation entre les citoyens, les ameneurs, les communes, Conseil de l'Europe*, Strasbourg 1989. ⁷ Kondres Pisac Nada, *Kamo su otišli ribari, Where have all the fishermen gone*, Muzej Moslavine Kutina, katalog, Zagreb 26.6.-26.7.1998.

⁷ Obnova i očuvanje hrvatske pučke graditeljske baštine, *Reconstruction and Conservation of Popular Croatian Architectural Heritage*, zbornik sažetaka, izd. Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorski odjel u Zagrebu, Zagreb 1997.

⁸ Proglašenje remek djela usmene i nematerijalne baštine čovječanstva, smjernice, UNESCO, Ministarstvo kulture, 1. kolovoza 2000.

⁹ Razvoj turističkih puteva baštine u dolini rijeke Kupe u cilju revitalizacije ruralnih zajednica, *Prijedlog Ministarstvu turizma Republike Hrvatske*, pripremila udruga ICAM, veljača 2000.

¹⁰ *Stari zanati*, savjetovanje - ogledne radionice, izvještaj, Središnji odbor učeničkog zadrugarstva Republike Hrvatske, Hrvatska zajednica tehničke kulture, Zagreb, 8. svibnja 2000.

¹¹ Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, Narodne novine, Zagreb 5. srpnja 1999., čl. 2,7,8,9.

Izlaganje je održano u Krapju 23. rujna 2000. u okviru obilježavanja Dana europske baštine.

CULTURE AS AN IMPORTANT MEANS OF RURAL DEVELOPMENT

The spiritual culture contains spoken traditions, knowledge and skills, the language, dialects and local speech of open views, wittiness and ways of finding entertainment, while the material culture is taken to mean, among other things, the architectural heritage, which holds all knowledge and skills, even art, and thus representing the material aspect of the spiritual domain. In 1989 UNESCO had supplemented the Convention Concerning the Protection of the World's Cultural and Natural Heritage with the Recommendation Concerning Traditional and Folk Culture, so that it also stresses traditional forms of communication and information. The Act Concerning the Protection and Conservation of the Cultural Heritage that was passed in Croatia in 1999 initiated a series of efforts aimed at preserving local traditional cultural identities.